

Michał Balcerzak

Wzruszalność orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Palestra 50/11-12(575-576), 192-199

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał Balcerzak

Strasburg locutus, causa finita? **Wzruszalność orzeczeń** **Europejskiego Trybunału Praw Człowieka**

Zazwyczaj skargę indywidualną do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunału, ETPCz) traktuje się jako drogę zaskarżenia ostatecznej decyzji lub orzeczenia krajowego, które stanowią ewentualne naruszenie zobowiązań międzynarodowych zawartych w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: Konwencji). Jest to nieco uproszczone spojrzenie na funkcję skargi strasburskiej, bowiem zarzut naruszenia Konwencji może być skierowany wobec takich działań władzy publicznej, które nie wiążą się z wydawaniem decyzji lub orzeczeń, co więcej – podstawą zarzutu naruszenia Konwencji może być także zaniechanie po stronie władzy publicznej. W każdym razie działania osób składających skargi indywidualne do Trybunału zmierzają bardzo często do wzruszenia decyzji lub orzeczeń krajowych, traktując – niesłusznie zresztą – Trybunał jako ostatnią instancję.

Tymczasem merytoryczne rozstrzygnięcia ETPCz, które zapadły w składzie podstawowym (Izby siedmioosobowej), nie korzystają z przymiotu absolutnej niewzruszalności *ex nunc* i mogą być jeszcze zmienione przez Wielką Izbę. Poza tym każdy wyrok Trybunału podlega – przynajmniej teoretycznie – wzruszeniu, gdy zaistnieją przesłanki rewizyjne, o których mowa w Regulaminie Trybunału.

Komentarz do przepisów regulujących ostateczność i ewentualną zaskarżalność orzeczeń Trybunału należy rozpocząć od przypomnienia rodzajów rozstrzygnięć podejmowanych przez ten Trybunał. Orzeczenia dzielą się na decyzje i wyroki. Te pierwsze dotyczą dopuszczalności skarg wnoszonych do Trybunału i są podejmowane przez Trybunał w składzie trójosobowym, tj. przez Komitet (por. art. 27 § 1 i 28 Konwencji), lub siedmioosobowym, czyli Izbę (por. art. 27 § 1 i 29 Konwencji). Z kolei wyroki Trybunału zapadają po stwierdzeniu dopuszczalności formalnej skargi (wyjątkowo razem z rozstrzygnięciem co do *meritum* – por. art. 29 § 3 Konwencji¹), a wydają je siedmioosobowe Izby oraz siedemnastooosobowa Wielka Izba (por. art. 27 § 1 Konwencji).

¹ Wprawdzie jednoczesne orzekanie o dopuszczalności i *meritum* skargi stanowi raczej odstępstwo od reguły, w praktyce nie jest wcale rzadkością. Co więcej, rozwiązania przyjęte w Protokole 14, który nie

Kwestia wzruszalności orzeczeń Trybunału jest regulowana przez przepisy proceduralne znajdujące się w Rozdziale II Konwencji, a także Regulaminie Trybunału. Ze względów praktycznych pominię tu rozwiązania obowiązujące przed wejściem w życie Protokołu 11 do Konwencji, gdyż mają one znaczenie jedynie historyczne. Z kolei rozwiązania proceduralne przewidziane w Protokole 14, który zacznie obowiązywać po jego ratyfikacji przez wszystkie państwa-strony Konwencji², nie zmieniają niczego w zakresie wzruszalności orzeczeń ETPCz.

Ostateczność decyzji w zakresie dopuszczalności

Konwencja posługuje się terminem „ostateczności”, a nie „prawomocności” i to zarówno w stosunku do orzeczeń wydawanych przez Trybunał, jak i sądów lub innych organów krajowych. Prawomocność orzeczeń definiowana jest w krajowych porządkach prawnych, tymczasem w Konwencji znajdziemy odniesienie do „ostatecznej decyzji krajowej” (fr. *la décision interne définitive*, ang. *final decision*), która rozpoczyna bieg sześciomiesięcznego terminu do wniesienia skargi (por. art. 35 § 1 Konwencji). Z kolei w przypadku orzeczeń Trybunału Konwencja posługuje się terminem „ostatecznego wyroku” (fr. *l'arrêt définitif*, ang. *final judgment*, por. art. 44 Konwencji).

Decyzje Trybunału w zakresie dopuszczalności skargi nie podlegają zaskarżeniu niezależnie od tego, czy zostały wydane przez trójosobowy Komitet (tj. skład podstawowy przy orzekaniu o dopuszczalności) czy siedmioosobową Izbę (gdy Komitet nie był jednomyślny oraz w przypadku skarg międzypaństwowych). Komitety Trybunału – zgodnie z art. 28 Konwencji – mogą uznać skargę za niedopuszczalną, jeśli taka decyzja może być podjęta bez dalszego rozpoznawania sprawy³. Po wejściu w życie Protokołu 14 kompetencje trójosobowych Komitetów zostaną nadane także Trybunałowi w składzie jednego sędziego, którego decyzje w zakresie dopuszczalności również będą niezaskarżalne. Rozwiązanie przyjęte w Protokole 14 zakłada, że Trybunał w składzie jednoosobowym będzie odrzucał jedynie te skargi, których niedopuszczalność nie budzi wątpliwości, w przeciwnym razie rozstrzygnięcie w tej kwestii powinno przyspaść Komitetowi lub Izbie⁴. Nie zmienia to jednak faktu, że decyzje w przedmiocie dopuszczalności są niewzruszalne, a ponowne wniesienie skargi identycznej z uznaną wcześniej za niedopuszczalną będzie skutkowało jej odrzuceniem.

Chociaż obecnie Konwencja *explicite* przewiduje jedynie niezaskarżalność podjętych jednomyślnie decyzji Komitetu, to jednak zasada niewzruszalności stosuje się także do de-

wszedł jeszcze w życie (por. niżej) zmierzają w kierunku odwrócenia obecnych reguł: łączne orzekanie przez Izbę o dopuszczalności i *meritum* ma być zasadą, osobne wyjątkiem (por. art. 9 Protokołu 14).

² Protokół 14 został otwarty do podpisu 13 maja 2004 r. Na dzień 1 marca 2005 r. jego stronami było 7 państw.

³ Znajduje to odzwierciedlenie w Regulaminie Trybunału (w wersji z listopada 2003 r.), którego art. 53 § 3 stanowi: *Zgodnie z Artykułem 28 Konwencji, Komitet może, głosując jednomyślnie, uznać skargę za niedopuszczalną lub skreślić skargę z listy spraw Trybunału wówczas, gdy taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego badania sprawy. Taka decyzja ma charakter ostateczny. Skarżący zostanie pisemnie poinformowany o decyzji Komitetu.*

⁴ Por. raport wyjaśniający dot. Protokołu 14, dostępny na stronie internetowej <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/194.htm>

cyzji o dopuszczalności podejmowanych przez Izbę czy Wielką Izbę⁵. Nie stoi to na przeszkodzie ponownemu rozpoznaniu nowych zarzutów niedopuszczalności przedstawianych przez stronę rządową w dalszej fazie postępowania, gdyż w świetle art. 35 § 4 Konwencji Trybunał może odrzucić każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w rozumieniu tego artykułu, niezależnie od etapu postępowania.

Zaskarżalność wyroków ETPCz

Nieco inaczej przedstawia się sprawa wzruszalności wyroków Trybunału. Otóż charakter ostateczny w rozumieniu Konwencji mają – co do zasady – wszystkie wyroki, jednak o ile wyroki Wielkiej Izby Trybunału stają się ostateczne od razu (por. art. 44 Konwencji), o tyle wyroki Izby Trybunału w siedmioosobowym składzie są ostateczne warunkowo. Wyrok Izby staje się ostateczny, gdy zostanie spełniony jeden z poniższych warunków (określonych w art. 44 § 2 Konwencji):

- a) strony oświadczą, że nie będą składać wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
- b) po upływie trzech miesięcy od daty wydania wyroku, jeżeli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
- c) zespół (panel) Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie w trybie artykułu 43.

A zatem okolicznością mającą zasadniczy wpływ na ostateczność wyroku Izby jest ewentualne złożenie wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby oraz jego przyjęcie lub odrzucenie przez pięcioosobowy panel. Trzeba podkreślić, że wniosek o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby nie jest zwykłym środkiem zaskarżenia wyroków Trybunału, jako że postępowanie przed Trybunałem ma co do zasady charakter jednoinstancyjny. Do Wielkiej Izby trafiają bezpośrednio z mocy Konwencji jedynie skargi międzypaństwowe (por. art. 31 w zw. z art. 33 Konwencji) oraz wnioski o wydanie opinii doradczych przedłożone w trybie art. 47 Konwencji.

Skorzystanie z wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy po wydaniu wyroku przez Izbę w składzie siedmioosobowym regulowane jest przez art. 43 Konwencji, według którego, po wydaniu wyroku przez Izbę, strony mogą – w wyjątkowych przypadkach – złożyć wniosek o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie. Wniosek ten jest rozpatrywany przez zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby, który uwzględnia go wówczas, gdy „w sprawie pojawi się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji lub jej Protokołów, albo istotna kwestia o znaczeniu ogólnym”.

Zatem złożenie wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby po wydaniu wyroku przez Izbę jest nie tylko ograniczone czasowo, ale także uwarunkowane wyjątkowością danej sprawy, o czym będzie jeszcze mowa poniżej. Istnienie lub brak „wyjątkowości” określa Trybunał na etapie „przedsądu”; ani Konwencja, ani Regulamin Trybunału nie przewiduje żadnego terminu do wydania przez zespół Wielkiej Izby decyzji w tym przedmiocie.

Przesłanka w postaci „poważnego zagadnienia dotyczącego interpretacji lub stosowania

⁵ Rozstrzygnięcie o dopuszczalności skarg jest wyjątkowo udziałem Wielkiej Izby, gdy Izba w składzie podstawowym zrzeknie się jurysdykcji na jej rzecz na podstawie art. 30 Konwencji.

Konwencji” może być także powodem rozpoznania sprawy przez Wielką Izbę wskutek zrzeczenia się właściwości przez zwykłą Izbę na podstawie art. 30 Konwencji. Drugą przesłanką rozpoznania sprawy przez Wielką Izbę w tym trybie jest sytuacja, w której „rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do powstania sprzeczności między tym rozstrzygnięciem a wyrokiem, który został uprzednio wydany przez Trybunał” (por. art. 30 Konwencji). Natomiast przesłanka wystąpienia „istotnej kwestii o znaczeniu ogólnym” (fr. *une question grave de caractere général*, ang. *a serious issue of general importance*) pojawia się tylko w przywołanym powyżej art. 43 Konwencji.

Należy zauważyć, że o ile zrzeczenie się właściwości przez Izbę na rzecz Wielkiej Izby w trybie art. 30 Konwencji jest skuteczne zawsze, o tyle wnioszek o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby skierowany przez strony w trybie art. 43 jest uzależniony od decyzji pięcioosobowego panelu. Decyzja zespołu Wielkiej Izby w tym przedmiocie jest ostateczna.

Statystyki wskazują, że tylko nieliczna część wniosków o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby zostaje uwzględniona na etapie „przedsądu” – przykładowo w 2002 r. na 64 wnioski pięcioosobowy panel zaakceptował 8 (2 wnioski złożyli skarżący, 6 pochodziło od rządu), w 2003 r. na 87 wniosków zaakceptowano 10 (w 5 sprawach wnioski pochodziły od skarżących, w 3 od rządu, w jednym przypadku od obu stron), a w 2004 r. na 121 wniosków uwzględniono tylko 7 (2 wnioski skarżących i 5 strony rządowej)⁶. Ocena szans wniosku o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby w trybie art. 43 Konwencji jest wysoce spekulatywna. Decyzje panelu Wielkiej Izby nie są uzasadniane. Można więc tylko przyjąć, że interpretacja przesłanek w postaci „poważnego zagadnienia dotyczącego interpretacji lub stosowania Konwencji” oraz „istotnej kwestii o znaczeniu ogólnym” ma charakter kazuistyczny.

Spśród spraw, które znalazły swój finał przed Wielką Izbą na skutek wniosku w trybie art. 43 Konwencji, warto wspomnieć o sprawie *Gorzelik i inni przeciwko Polsce* (skarga nr 44158/98). Skarga dotyczyła zarzutu naruszenia art. 11 Konwencji (wolność zgromadzeń i stowarzyszania się) poprzez odmowę zarejestrowania przez polskie władze stowarzyszenia pod nazwą „Związek Ludności Narodowości Śląskiej”. W wyroku z 20 grudnia 2001 r. siedmioosobowy skład Izby Trybunału jednogłośnie stwierdził, że nie miało miejsca naruszenie Konwencji. Wniosek skarżących o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby został uwzględniony w dniu 10 lipca 2002 r. Wielka Izba wydała wyrok w dniu 17 lutego 2004 r., jednomyślnie potwierdzając konkluzję Izby siedmioosobowej.

Drugim przykładem jest sprawa *Hatton i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (skarga nr 36022/97). Skarżący w tej sprawie twierdzili, że działania władz państwowych w zakresie regulowania dopuszczalnego poziomu hałasu na lotnisku Heathrow dają podstawę do stwierdzenia naruszenia art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego). Ponadto skarżący zarzucali naruszenie art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka prawnego). Pierwszy wyrok w tej sprawie zapadł 7 listopada 2000 r. – Izba Trybunału orzekła stosunkiem głosów pięć do dwóch, że nastąpiło naruszenie art. 8 Konwencji oraz – stosunkiem głosów sześć do jednego – że naruszono art. 13 Konwencji. Po wydaniu wyroku Rząd Zjednoczonego Królestwa wystąpił z wnioskiem o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie w trybie art. 43. Po przychyleniu się do wniosku przez panel Wielkiej Izby, wyrok

⁶ Dane statystyczne pochodzą z corocznych raportów na temat działalności Wielkiej Izby, publikowanych na stronie internetowej Trybunału.

tej ostatniej zapadł w dniu 6 lipca 2003 r. i był odmienny od wyroku Izby siedmioosobowej. Wielka Izba stwierdziła brak naruszenia art. 8 w tej sprawie (12 do 5), potwierdziła natomiast naruszenie art. 13 Konwencji (16 do 1).

Inne sprawy, w których zaakceptowano wnioski o ich skierowanie do Wielkiej Izby, dotyczyły m.in. pojęcia „mienia” i „uzasadnionej ekspektatywy” w świetle art. 1 Protokołu nr 1 (prawo do własności)⁷, kontrydiktoryjności postępowania karnego i wykorzystania dowodów z prowokacji policyjnych⁸, wiążącego charakteru zarządzeń tymczasowych Trybunału w kontekście ekstradycji⁹, czy wreszcie – *last but not least* – skazania adwokata na karę pięciu dni aresztu za obrażę sądu w czasie rozprawy¹⁰.

Już z powyższego wyliczenia wynika, że trudno sformułować zasady ogólne obowiązujące przy interpretacji przesłanek skierowania sprawy do Wielkiej Izby w trybie art. 43 Konwencji. Wydaje się jednak, że więcej szans powodzenia mają sprawy dotyczące problemów systemowych i obejmujące potencjalnie lub rzeczywiście większą liczbę skarżących. Można założyć, że sprawy „typowe” – np. w związku z zarzutami przewlekłości postępowania sądowego lub tymczasowego aresztowania – nie mają dużych szans na ponowne rozpatrzenie, jeśli brak w nich dodatkowego, kontrowersyjnego elementu. Również sprawom, w których interpretacja Konwencji opiera się na ugruntowanym orzecznictwie organów strasburskich, trudno jest przedostać się przez „sito” przedsądu.

Powyżej wspomniano o kilku przykładach ponownego rozpatrzenia sprawy w wyniku złożenia wniosku na podstawie art. 43 Konwencji. Tymczasem około 90% tego typu wniosków nie zostaje uwzględniona – jednym z ostatnich przykładów jest sprawa *Zynger przeciwko Polsce*, w której wniosek o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby został złożony przez stronę rządową. Sprawa zasługuje na krótkie omówienie, gdyż jeden z aspektów wyroku Izby w składzie podstawowym z 13 lipca 2004 r. dawał podstawy do skierowania wniosku o ponowne rozpatrzenie. Zarzuty zawarte w skardze p. Zyngera dotyczyły naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji poprzez przewlekłość dwóch postępowań – postępowania w zw. z powództwem odszkodowawczym oraz postępowania w przedmiocie wznowienia postępowania zawieszono w 1965 r. Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji w obu przypadkach, zaznaczając jednocześnie, że art. 6 ust. 1 obejmuje *ratione materiae* postępowanie w

⁷ Por. sprawy *Smoleanu przeciwko Rumunii* (skarga nr 30324/96, wyrok z 3 grudnia 2002 r.), *Lindner i Hammermayer przeciwko Rumunii* (skarga nr 35671, wyrok z 3 grudnia 2002 r.) oraz *Popovici i Dumitrescu przeciwko Rumunii* (skarga nr 31549, wyrok z 4 marca 2003 r.), które czekają na rozpatrzenie w Wielkiej Izbie.

⁸ Por. sprawę *Edwards and Lewis przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (skargi nr 39647/98 i 40461/98) – w obu wyrokach (z 22 lipca 2003 r. oraz 27 października 2004 r.) stwierdzono naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji.

⁹ W wyroku *Mamatkulov i Abdurasulovic przeciwko Turcji* z 6 lutego 2003 r. Izba Trybunału w składzie podstawowym stwierdziła m.in. naruszenie przez Turcję art. 34 Konwencji poprzez ekstradycję skarżących do Uzbekistanu, mimo uprzedniego wskazania przez Trybunał środka tymczasowego w postaci wstrzymania ekstradycji. Wyrok Wielkiej Izby zapadł w dniu 4 lutego 2005 r.

¹⁰ W wyroku *Kyprianou przeciwko Cyprowi* z 27 stycznia 2004 r. Izba w składzie podstawowym jednomyślnie stwierdziła naruszenie art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu – wymóg bezstronności sądu), art. 6 ust. 2 (domniemanie niewinności), art. 6 ust. 3a (prawo do poinformowania o zarzutach). Sprawa jest w toku rozpatrywania przez Wielką Izbę.

sprawie wznowienia postępowania, skoro rząd nie twierdził inaczej, a argumenty strony rządowej koncentrowały się nie na zastosowaniu art. 6 ust. 1, lecz zgodności z tym postanowieniem (por. § 44 wyroku). Tym samym Trybunał zastosował dość niecodzienne domniemanie, że skarga jest dopuszczalna, skoro rząd w swoim pisemnym stanowisku nie twierdził odmiennie. Nie wszyscy sędziowie Izby w składzie podstawowym godzili się na to, aby Trybunał odstępował od badania swojej właściwości *ratione materiae*, opierając się na stanowisku rządu – wyrok stwierdzający naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji w stosunku do postępowania o wznowienie postępowania zapadł większością 4 głosów do 3. Sędziowie mniejszości sporządzili opinię odrębną, wyrażając przekonanie, że postępowanie w przedmiocie wznowienia postępowania nie wchodzi w zakres art. 6 ust. 1 Konwencji, a opinie stron postępowania nie mogą zastąpić badania *ex officio* właściwości Trybunału.

We wniosku o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby strona rządowa wskazywała po pierwsze niedopuszczalność wprowadzania „domniemania dopuszczalności skargi” i odstępowania od badania właściwości *ratione materiae* przez Trybunał. Po drugie strona rządowa argumentowała, że istotnie dotychczasowe orzecznictwo organów strasburskich wskazuje na niedopuszczalność art. 6 ust. 1 Konwencji w przypadku postępowania w przedmiocie wznowienia postępowania, zatem Trybunał *de facto* zmienił dotychczasową linię orzeczniczą, rozszerzając pojęcie „rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym”. Modyfikacja zakresu przedmiotowego art. 6 ust. 1 nie została jednak uzasadniona przez Trybunał niczym poza brakiem zakwestionowania zastosowalności art. 6 przez rząd. Nie ulega wątpliwości, że zmiana pozycji Trybunału co do zakresu obowiązywania art. 6 ust. 1 stanowi „poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji” w rozumieniu art. 43 ust. 2, w związku z tym zasługiwała na nieco wnikliwsze potraktowanie.

Nie jest jasne, jakimi motywami kierował się zespół Wielkiej Izby, odrzucając wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy. Wydawałoby się, że za skierowaniem sprawy do Wielkiej Izby przemawiało występowanie poważnego zagadnienia interpretacyjnego, które nie zostało wyjaśnione w wyroku Izby w składzie podstawowym, niezgodność orzeczenia z wcześniejszymi rozstrzygnięciami organów strasburskich, wreszcie niejednomysłność składu orzekającego. Jak się okazuje, nie wystarczyło to do zainteresowania sprawą Wielkiej Izby. Generalnie w 2004 r. panel Wielkiej Izby nie uwzględnił żadnego wniosku złożonego w sprawach polskich¹¹.

Konstrukcja wniosku o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby przypomina rozwiązania obowiązujące przed Sądem Najwyższym Stanów Zjednoczonych, którego swoboda w doborze spraw do rozpoznania jest posunięta bardzo daleko. O ile jednak należy się zgodzić, że powtórne rozpatrzenie sprawy przez Wielką Izbę powinno mieć charakter nadzwyczajny, o tyle brak choćby zwięzłych uzasadnień decyzji o uwzględnieniu lub odrzuceniu wniosku wzbudza wątpliwości. Jak wskazują statystyki, Trybunał nie jest zasypywany wnioskami złożonymi w trybie art. 43 Konwencji do tego stopnia, aby uzasadnianie decyzji w tym przedmiocie doprowadziło do katastrofy systemu. Z uwagi jednak na to, że obecnie Konwencja przewiduje obowiązek sporządzania uzasadnień tylko do wyroków i decyzji w za-

¹¹ W 2004 r. rząd RP złożył także wniosek o przekazanie do Wielkiej Izby sprawy *Worwa* (wyrok Trybunału z 27 listopada 2003 r.). Trzynaście wniosków pochodziło od skarżących (sprawy: *A. W., Kaszubski, Lisławska, Góra, Peryt, Skawińska, Hajnrich, Wróbel, Adamscy, Krzak, Surman-Januszewska, Gidel, Gęsiarz*).

kresie dopuszczalności (art. 45 ust. 1), nałożenie na zespół Wielkiej Izby takiego obowiązku wymagałoby zmiany Konwencji.

Wniosek o rewizję wyroku Trybunału

Wniosek o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby to jedyny środek wzruszenia wyroku siedmioosobowej Izby w trybie przewidzianym przepisami Konwencji. Nie jest to jednak jedyny środek wzruszenia wyroku Trybunału w całym systemie proceduralnym stosowania Konwencji – otóż Regulamin Trybunału w art. 80 przewiduje instytucję wniosku o rewizję wyroku. Postanowienia art. 80 Regulaminu brzmią następująco:

1. Każda strona, w przypadku odkrycia okoliczności, która ze swej natury mogła mieć decydujący wpływ na przebieg sprawy, i która w momencie wydania wyroku nie była znana Trybunałowi, ani nie mogła być znana tej stronie, może zwrócić się do Trybunału o rewizję wyroku w terminie sześciu miesięcy od powzięcia wiadomości o tej okoliczności.

2. Wniosek musi zawierać wskazanie wyroku, w stosunku do którego żądana jest rewizja, a także zawierać informacje niezbędne do wykazania, że spełnione są warunki określone w paragrafie 1 tego artykułu. Do wniosku o rewizję należy załączyć kopie wszelkich stosownych dokumentów. Wniosek wraz z dokumentami należy złożyć w Kancelarii.

3. Izba w pierwotnym składzie może z własnej inicjatywy zdecydować o odrzuceniu wniosku, jeśli nie ma podstaw uzasadniających jego rozpatrzenie. Jeśli nie jest możliwe orzekanie przez Izbę w pierwotnym składzie, Prezes Trybunału uzupełni lub ustali skład Izby poprzez losowanie.

4. Jeżeli Izba nie odrzuci wniosku, Kanclerz powiadomi o tym drugą stronę lub strony oraz wezwie je do przedłożenia wszelkich pisemnych stanowisk w terminie wyznaczonym przez Prezesa Izby. Prezes Izby ustali także datę rozprawy, jeśli Izba postanowi o jej przeprowadzeniu. Izba w przedmiocie wniosku wydaje wyrok.

Złożenie wniosku o rewizję wyroku wymaga zatem, aby kumulatywnie zostały spełnione następujące przesłanki:

a) powzięcie wiadomości przez stronę postępowania (skarżącego lub Rządu pozwanego) zakończony wyrokiem o nowej okoliczności faktycznej, która mogła zaważyć na rozstrzygnięciu sprawy przez Trybunał,

b) brak wiedzy o okoliczności faktycznej, która stanowi podstawę wniosku o rewizję, po stronie Trybunału oraz stron postępowania w momencie wydania wyroku przez Trybunał,

c) zachowanie sześciomiesięcznego terminu do wniesienia wniosku o rewizję – od momentu powzięcia wiadomości o okoliczności stanowiącej podstawę tego wniosku.

Spełnienie powyższych przesłanek nie oznacza jeszcze, że wniosek zostanie przyjęty, a zapadłe rozstrzygnięcie – korzystające już z powagi rzeczy osądzonej – poddane zostanie rewizji. Inaczej mówiąc, zarówno formalne przyjęcie wniosku do rozpatrzenia, jak i jego merytoryczna ocena leżą w wyłącznej gestii Izby Trybunału, która wydała kwestionowany wyrok. Przyjęcie wniosku rewizyjnego do rozpatrzenia skutkuje *de facto* wznowieniem postępowania w sprawie – Trybunał zapoznaje się ze stanowiskami stron sprawy, decyduje o konieczności przeprowadzenia rozprawy, wreszcie wydaje wyrok kończący postępowanie rewizyjne.

Należy podkreślić, że nowa okoliczność faktyczna, która mogła zaważyć na rozstrzygnię-

ciu sprawy przez Trybunał, a nie była znana w momencie rozstrzygnięcia sprawy przez strony postępowania, to względna przesłanka wznowienia postępowania na skutek rewizji – upływ sześciomiesięcznego terminu do wniesienia wniosku o rewizję (od momentu powzięcia przez stronę wiadomości o nowej okoliczności faktycznej) powoduje konwalidację ewentualnej wadliwości wyroku Trybunału. Wynika z powyższego, że zasada pewności prawnej oraz *res iudicata* ma równie doniosłe znaczenie w procedurze strasburskiej, co w procedurach krajowych.

Instytucja wniosku o rewizję wyroku Trybunału jest „wentylem bezpieczeństwa”, który umożliwia zmianę wadliwego rozstrzygnięcia wydanego na podstawie niekompletnego materiału dowodowego czy też błędnego w świetle faktów, które ujrzały światło dzienne już po wydaniu samego wyroku. W praktyce Trybunału wznowianie postępowania na skutek wniosku o rewizję wyroku stanowi rzadkość. W polskich sprawach Trybunał nie wydał jak dotąd wyroku w tym trybie, choć można podać przykład sprawy, w której wniosek o rewizję wyroku został złożony i – niestety – oddalony¹².

Reasumując – jedynie dwa środki prawne mogą spowodować wzruszenie wyroku Trybunału: **wniosek o skierowanie sprawy do Wielkiej Izby** (w przypadku wyroków Izby w składzie siedmioosobowym) oraz **wniosek o rewizję wyroku** (w przypadku każdego wyroku Trybunału). Skorzystanie z tych środków jest obwarowane ścisłymi warunkami, w tym terminami procesowymi, określonymi w Konwencji i Regulaminie Trybunału.

¹² Por. sprawę *Zwierzyński przeciwko Polsce* (skarga nr 34046/96) – wyroki Trybunału z 19 czerwca 2001 r. (*meritum*) i 2 lipca 2002 r. (odszkodowanie i zadośćuczynienie) – w której ETPCz orzekł o naruszeniu art. 1 Protokołu nr 1 (prawo do własności). Trybunał oddalił wniosek rewizyjny 28 stycznia 2005 r. Biorąc pod uwagę okoliczności sprawy, istniała podstawa do rewizji wyroków, bowiem skarżący *de facto* nie był właścicielem nieruchomości, której zwrot (lub alternatywnie – odszkodowanie) zasądził Trybunał. Decyzje ETPCz w przedmiocie oddalenia wniosku rewizyjnego także nie zawierają uzasadnienia – mamy więc tu do czynienia z rażąco sprzeczną wyrokiem sądu międzynarodowego z rzeczywistym stanem prawnym.